

La indústria farmacèutica al cinema: *The Constant Gardener**

Sessió cinema i medicina, Societat Catalana de Farmacologia
24 de febrer, 2015

Fèlix Bosch^{1,2}, Josep-E. Baños² i M. Luisa Ferrándiz³

¹Universitat Pompeu Fabra, ²Fundació Dr. Antoni Esteve, Barcelona

³Universitat de València

Resum

La majoria dels docents coneixen la possibilitat d'utilitzar el cinema comercial com a estratègia docent. És important però diferenciar el que suposa visualitzar les pel·lícules a casa, de forma relaxada en família o amb amics, de visualitzar-la a l'aula amb una orientació formativa. Així, entre les moltes possibilitats existents al cinema per representar la visió de la recerca farmacèutica i les empreses, voldríem especialment recomanar la pel·lícula *The Constant Gardener/El jardinero fiel* com un molt bon exemple. La nostra intenció és convèncer del seu visionat i de que, en cas de tenir oportunitat, que sigui utilitzada en docència per debatre de manera intel·ligent i constructiva sobre la recerca farmacèutica.

A la Universitat Pompeu Fabra som un grup de professors interessats en l'ús de pel·lícules comercials en docència. Recentment hem assolit la majoria d'edat, després de més de 18 anys d'experiència amb cine i formació. Tot va començar a patir d'un article publicat per Koren (1993) a la revista *Clinical Pharmacology and Therapeutics*, on descrivia l'experiència docent amb *Awakenings/Despertares* d'Oliver Sachs (1990). Seguint els passos de Koren vàrem presentar aquesta experiència inicial en una sessió organitzada el 1997 per l'Associació Catalana d'Educació Mèdica. Des de llavors hem anat afegint pel·lícules al nostre repertori, que s'han utilitzat en la docència de diferents assignatures i en diferents estudis. L'experiència s'ha divulgat tant en congressos científics com a través de molt diverses publicacions. Des de la Fundació Dr. Antoni Esteve també hem estat sensibles a aquest tipus d'estratègia docents amb el recolzament d'iniciatives d'altres universitats.

El cinema sovint reflecteix la impressió i el punt de vista dels ciutadans. Per tant, la imatge que apareix al cinema respecte a la recerca farmacèutica i les empreses farmacèutiques també serà la que té la població general. Malgrat ens agradi o no, cal acceptar doncs que, en general, el cinema reflectirà la imatge fosca de les companyies farmacèutiques i, a poder ser, de manera exagerada com en tota ficció. Tot i aquesta visió negativa, pensem que l'ús de pel·lícules comercials pot servir per facilitar el debat entre estudiants i per insistir en la importància que té la recerca dels medicaments. Són moltes les pel·lícules en les quals apareix de manera directa o indirecta algun tipus d'empresa farmacèutica. Una de les més representatives és *The Constant Gardener* on la trama exagera fins a extrems impensables el rol de les farmacèutiques que, amb la connivència de governs, de la policia, dels periodistes i altres institucions, arriben a actuar com a veritables bandes criminals. En ella conviuen dues trames; la primera es

una apassionada història d'amor del matrimoni Quayle, de forma que la esposa realitza una sèrie d'investigacions en l'entorn farmacèutic al marge del coneixement del marit. Una vegada que ella és assassinada, serà el marit qui reprèn les investigacions fins l'extrem de donar la vida no sense fer públiques les seves troballes. La segona trama desenvolupa la visió crítica i exagerada que comentàvem prèviament i que porta a la màxima expressió la corrupció mèdica i la recerca de medicaments en països del tercer món, seguint un model cinematogràfic de *thriller*.

En aquesta presentació resumim l'experiència en l'ús d'aquesta pel·lícula comercial en docència universitària, des de la Pompeu Fabra (Drs. Baños i Bosch) i la Universitat de València (Dra. Ferrándiz). Les activitats es desenvolupen tant en grups grans com en grups petits, en llicenciatures/graus de Biologia Humana i Farmàcia. Es presenta un format docent entre els diversos possibles, que es fonamenta en una introducció, visionat de la pel·lícula a l'aula seguint una plantilla lliurada als estudiants i el debat posterior sota la moderació del professor. La plantilla segueix sis apartats generals que els estudiants es reparteixen per grups. Entre els temes mèdics i de recerca que han de comentar i que es reflecteixen a la pel·lícula destaquen aspectes generals de l'ètica i recerca (consentiment informat i recerca al tercer món), així com aspectes específics sobre la recerca de nous medicaments (fases de la recerca, aspectes econòmics i recerca, patents i medicaments genèrics, el preu dels medicaments, etc.)

A la pel·lícula es parla del medicament fictici Dypraxa que està en fase clínica de desenvolupament per la seva possible utilitat en el tractament de la tuberculosi. S'estudia en pacients kenyans amb sida o en nens durant la vacunació. Els protagonistes són dues institucions fictícies, una companyia farmacèutica suïssa-canadenca que facilita el fàrmac i una CRO que realitza els estudis clínics.

El guió de la pel·lícula es basa en la novel·la de John Le Carré (2001) inspirada en fet reals esdevinguts amb un antibacterià assajat a Nigèria i que fracassà pel tractament d'una epidèmia de meningitis, conegut com a cas Trovan (1996). La pel·lícula presenta l'avantatge de ser relativament moderna, atractiva i amb interessants recursos cinematogràfics on destaquen música i fotografia. La seva utilització en docència afavoreix el debat crític i resulta molt ben acollida per a prop de 80% dels estudiants (sobre mostra de 261). Un dels punts limitants és la llarga durada del film, per sobre de dues hores.

Com a conclusió, creiem que el cinema comercial pot constituir una bona estratègia docent si s'orienta cap una visualització acadèmica de les pel·lícules. En aquest sentit, la *The Constant Gardener* en pot ser un bon exemple, com a pel·lícula atractiva i amb interessants recursos cinematogràfics. El seu ús en docència ha demostrat ser útil i molt ben acollit per part dels estudiants.

**Presentació basada en l'article:* Bosch F, Ferrándiz ML, Baños JE. El Jardinero Fiel (2005) y el complejo debate sobre la investigación de fármacos. Rev Med Cine. 2014; 10(3):133-9. Disponible en: <http://revistamedicinacine.usal.es/index.php/volumenes/volumen10/num3/810>

Referències del grup

1. Bosch F, Martínez A, Pérez J. Cinema comercial i educació mèdica. Sessió organitzada per l'Associació Catalana d'Educació Mèdica de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i Balears. Barcelona. Referenciat a Dits i Fets de l'ACEM 1997:1(4):3.
2. Baños J, Reverte M, Bosch F. Teaching of pharmacology in the 21st century: new challenges and opportunities. *TiPS*. 2002; 24: 294-6.
3. Farré M, Bosch F, Roset PN, Baños JE. Putting clinical pharmacology in context: the use of popular movies. *J Clin Pharmacol*. 2004; 44:30-6.
4. Baños JE, Bosch F. Las películas comerciales en la docencia de la medicina: más cine, por favor. *Rev And Pat Digest*. 2005; 28(1):10-3.
5. Bosch F, Baños JE. Mi tío de América, Henri Laborit y la ilustración de la teoría neurobiológica de la organización social. *Educ Med*. 2008; 11(2):61-7. Disponible en: <http://scielo.isciii.es/pdf/edu/v11n2/colaboracion2.pdf>
6. Baños JE, Bosch F, Pérez J, Farré M. Al cruzar el límite/ *Extreme Measures*: cine, principios bioéticos e investigación clínica. *Rev Med Cine*. 2011; 7(3-4): 95-9. Disponible en <http://revistamedicinacine.usal.es/index.php/en/vol7/num3/660>
7. Baños JE, Bosch F. Cine, docencia y medicina: quince años no son nada... *Rev Med Cine*. 2014; 10(1): 7-8. [Internet] Disponible en: http://fundacion.usal.es/revistamedicina/nuevo/component/docman/doc_download/538-vol10-num1-editorial4-es
8. Pérez J, Aramburu J, Baños JE, Bosch F, Díez J, Farré M, Girvent M, Senti M, Valverde O. El uso del cine comercial como herramienta docente en estudios en ciencias de la salud. Una experiencia multidisciplinar y colectiva. *Fund Educ Med*. 2014; 17(3):131-5. Disponible en: <http://scielo.isciii.es/pdf/fem/v17n3/colaboracion.pdf>.
9. Baños JE, Bosch F. Using feature films as a teaching aid with medical students. *Med Teach*. Posted online on 16 Dec 2014. doi: 10.3109/0142159X.2014.970997

La indústria farmacèutica al cinema: *The Constant Gardener*

Fèlix Bosch^{1,2}, Josep-E. Baños¹ i Marisa Ferrándiz³

¹Universitat Pompeu Fabra

²Fundació Dr. Antoni Esteve

³Universitat de València

Sessió Societat Catalana de Farmacologia, 25 de febrer 2015

DITS I FETS DE L'ACEM

Any 1997

Volum 1, número 4

Sessió organitzada el 29 octubre de 1997 per part de l'Associació Catalana d'Educació Mèdica

CINEMA COMERCIAL I EDUCACIÓ MÈDICA.

Aquest és el títol de la sessió realitzada que es va celebrar el passat 29 d'octubre i que va fer un breu recorregut sobre tres experiències de formació que tenen com a característica comuna la utilització de pel·lícules comercials amb finalitats docents.

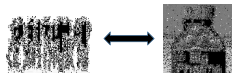
- 1.- El Dr. Fèlix Bosch, de la Fundació Antoni Esteve, va explicar l'experiència de l'assignatura de campus de la LIAB Medicaments, Ciència i Societat. Consistia en el passat senyor de la pel·lícula comercial "Despertares" en seminaris amb un nombre reduït d'alumnes i la càrrega en el desenvolupament de la trama, de situacions i processos relacionats amb els continguts docents.
- 2.- La Dra. Ana Martínez, de la Facultat de Medicina de la UB, va explicar la seva experiència en l'assignatura troncal de Psicologia dels estudis d'odontologia. Consistia en identificar, en múltiples presentacions, característiques de diferents processos psicològics. Els alumnes havien d'identificar els processos al començament i al final del període docent i la millora en la resposta dels estudiants era un indicador d'aprenentatge.
- 3.- El Dr. Jordi Pérez, de la Facultat de Medicina de la LIAB, va explicar la seva experiència dels assignatures optatives Psicologia Bàsica de medicina. Els alumnes veïen diverses pel·lícules senceres i, després de cada una, se realitzava una avaluació formativa on havien de detectar diferents processos psicològics del tema de l'assignatura.

El moment de la sessió amb: D. Baños i D. Bosch, el Dr. Pérez, el Dr. Bosch i la Dra. Martínez.

Introducció

Cinema lligat a la percepció ciutadana
 Imatge empreses farmacèutiques
 Per què imatge negativa
 Exemples sobre indústria farmacèutica al cinema
The Constant Gardener

La pel·lícula: *The Constant Gardener*

Títol espanyol: *El jardinero fiel* (2005)
Director: Fernando Meirelles
Música: Alberto Iglesias Fernández-Berri
Guió: Jeffrey Caine (John Le Carré, 2001)
Durada: 129 minuts
Intèrprets: Rachel Weisz (Óscar 2006), Ralph Fiennes, Hubert Koundé ...

Sinòpsis: Justin Quayle (Fiennes) és un diplomàtic anglès que es troba al nord de Kenya. El seu feliç matrimoni amb Tessa Quayle (Weisz), l'activista més il·lustrada de la zona, finalitza amb el brutal assassinat d'aquesta i el metge local que l'acompanyava, Arnold Blumh. L'explicació per part del Alt Comissionat Britànic, que apunta cap a un crim passional, no és acceptada per Justin, que buscarà el motiu de la mort de la seva esposa fins trobar-lo.

Experiència docent (I): assignatures

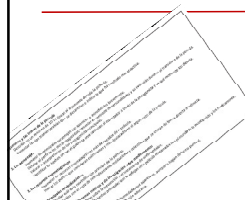

Biocinema: Llicenciatura/Grau Biologia Humana (UPF), 2007-2015
 Grups grans

Farmacinema: Pràctiques Farmacologia i Farmàcia Clínica: Departament Farmacologia, Facultat Farmàcia (UV) 2007-2010
 Grups petits

Experiència docent (II): format

Introducció 5': a la pel·lícula, guia (plantilla) per grups o debat obert

Visionat pel·lícula 2h: inici a final sense pausa. Identificació apartats/grups, anotacions estudiants

Descans/valoració/10' resum per grups

Debat 45'

Informe individuals o per grups

1. Argument i trames
2. Els personatges
3. Recursos cinematogràfics destacats
4. Referències principals
5. Temes mèdics i de recerca
6. Altres temes

Altres formats?

Experiència docent (III): temes mèdics de debat

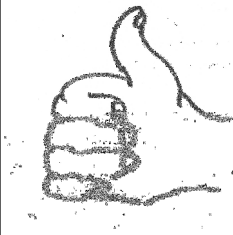
1. **Prevenció y tratamiento**
Vacuna para la difteria.
Medidas de prevención para el sida.
Prevención de la transmisión placentaria de sida con nevirapina.
Riesgo de nuevas epidemias de tuberculosis.
Tratamiento de la tuberculosis.
2. **Ética e investigación clínica**
Consentimiento informado en investigación.
Principios éticos.
Buenas prácticas clínicas.
Problemática de realizar investigación en países subdesarrollados.
Ocultación de datos en los ensayos clínicos.
3. **Investigación de nuevos medicamentos**
Criterios económicos que priorizan la investigación farmacológica.
Riesgos en las fases de investigación.
Inversión económica para la investigación.
Quién financia la investigación clínica.
Concepto de fármaco superventa.
Precio de los medicamentos.
Competencia en la investigación de medicamentos.
Cómo se gestionan las reacciones adversas en los ensayos clínicos.
Posibles instituciones implicadas en la investigación.
Publicación de los resultados de la investigación.
4. **Otros temas médicos**
Envío de medicamentos al tercer mundo. Problema de la caducidad.
Enumeración de los temas sanitarios y enfermedades que aparecen, aunque lo hagan de forma puntual.
Identificación de los mensajes con intención educativa.

Experiència docent (IV): el medicament

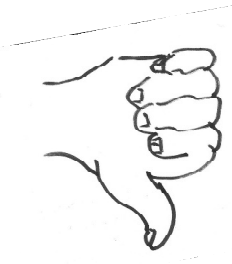
Dypraxa®
Tres Abejas – CRO
KDH farmacèutica suïssa-canadenca
Fases clíniques de la recerca
Tractament TBC en malalts amb la sida
Estudis desenvolupats a Kenia

Punts a favor

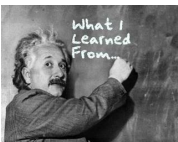
Novel·la de referència, basada fets reals
Pel·lícula relativament moderna
Atractiu com a pel·lícula comercial (recursos)
Possibilitat visionat en V.O.
Punts discussió diversos: mèdics, socials, econòmics
Estimul del debat intel·ligent i crític
Açord en l'exageració esdeveniments
Bona valoració estudiants (80%)

Punts en contra

Reticència entorn recerca farmacèutica
Criminalització interessos farmacèutics
Banalització recerca
Perjudica les empreses
Cap referència positiva sobre recerca farmacèutica
Durada pel·lícula molt llarga -> sessió llarga

Per emportar-nos a casa

Utilitat cinema comercial com estratègia docent
Diferent la visió acadèmica de la pel·lícula
The Constant Gardener, bona pel·lícula, bon exemple
Activitat ben valorada en docència
Recomano pel·lícula i activitat formativa

Presentació: www.esteve.org

Publicació: Rev Med Cine. 2014; 10(3):133-9